

ЗА
ВОЛЮ
БАЦЬ-
КАЎ-
ШЧЫНЫ!

ЗВАЖАЙ

Часапіс Беларускіх Вэтэранаў. Выдае Камітэт Сувязі Быўшых Беларускіх Вайскоўцаў
ZVAZAJ Veterans quarterly, published by Liaison Committee of Byelorussian War Veterans.

Canada Post: 57 Riverdale Ave., Toronto, Ont., M4K 1C2

U.S. Post: Assn of Byelorussian American Veterans, 9 River Rd., Highland Park, N.J. 08904, U. S.

Год 15

Лістапад, 1989

Нр. 4 (56)

МАЕ ЎСПАМИНЫ АБ СЛУЦКІМ ЗБРОЙНЫМ ЗМАГАНЬНІ З БАЛЬШАВІКАМІ У 1920 ГОДЗЕ.

Зъмест дакладу кант. Сокал-Кутылоўскага на съяткаванькі 24-х угодкаў Слуцкага Збройнага Чыну.

Рэдакцыя

Я маю шчасце ў гонар сёньня падзяліца з вами сваім асабістымі ўспамінамі, што мне давялося чуць, бачыць і перажываць у сувязі з Слуцкім падзеямі.

24 гады таму назад, у лістападзе месяцы 1920 году, невялікая колькасць інтэлігэнцыі і сялян Случчыны хапілася за аружжа і кінулася фанатычна бараніць сваю мілую Случчыну ад бальшавіцкай навалы.

Ці-ж ня былі дарэмнымі тыя ахвяры, якія нацыянальна съведамыя Случчакі злажылі на аўтар свае дарагое Бацькаўшчыны, бяручу ўздел у змаганьні? Што-ж змусіла гэтую невялікую групу людзей выступіць са зброяй у руках супраць непараўнальная большая сілы ворага?

Каб на гэтыя пытаньні даць сапраўдны адказ, прыходзіцца сягнуць некалькі назад у гісторыю царскае Расеі астатніх 20 год. Як ведама, пры расейскім царскім урадзе ня было нават і мовы пра Беларусь. Расейская гісторыя гэткае назывы ня знала, а заміж Беларусаў, і сконных жыхароў свае Бацькаўшчыны, значыліся "жители Северно-Западнага края России". Ясна, калі не вызнавалі беларускага народу, то не вызнавалі і беларускія мовы, а, значыць, ня лічылі за патрэбнае адчыніць і беларускія школы, і друкарваць беларускія кнігі, газэты, ды развязваць беларускую літаратуру. Беларускі народ, на думку русіфікатарапаў, павінен быў паступова забыць свае паходжанье і нацыянальна сканціць.

Рэвалюцыя 1905 году ўскالыхнула, разам зь іншымі народамі, і беларускі народ. Пачынаючы ад 1906 году, пачала выходзіць у Вільні першая беларуская газэта "Наша Доля". Праўда, пасля выпуску некалькіх нумароў яна сканала за сваю выразна пастаўленую ідэялёгію: змагацца за зямлю й волю свайго народа аж да здабыць незалежнасць. На яе месца з'явілася новая газэта — "Наша Ніва", якая праводзіла незалежніцкую думку беларускага народа ў асобах яго лепшых прадстаўнікоў — пісьменнікаў, літаратарапаў, паэтапа і грамадзкіх дзеячоў. Цумка іхная праводзілася ў самую гушчу

народную, асабліва пры дапамозе народных настаўнікаў Беларусаў, хадзя і працујучых у школах рускіх.

Навакол "Нашае Нівы" пачалі гуртавацца выдатныя сілы, якія ўсьведамлялі народ імкнуща заніць па праву тое месца сярод іншых народаў, якое беларускі народ здаймаў у часы свайго незалежнага жыцця, у тыя часы, калі беларускі народ быў багаты і славны, знаны далёка, як кажа паэт "за літоўскай і ляскай зямлёю".

Першая сусьветная вайна 1914-1918 гадоў шмат затрымала далейшае раззвіццё дзяржавнага руху, бо Беларусы ў сілу ваеных падзеяў былі расцягнушаны па ўсёй амаль царскай імпэрыі. Праўда, ужо пры нямецкай ваенай акупациі у большай частцы Беларусі, хадзя і зь вялікімі цяжкасцямі, але пачалі ў 1915 годзе адчыніцца (на Горадзеншчыне і Віленшчыне) школы зь беларускаю выкладовою моваю.

Лютаяўская рэвалюцыя 1917 году дала вялікую мажлівасць да нацыянальнага гуртавання. Па ўсіх вайсковых частках, дзе толькі мелася пэўная значная колькасць жаўнероў Беларусаў, арганізоўваліся нацыянальныя беларускія гурткі з мэтаю аўтаднанья Беларусаў, каб, вярнуўшыся на Бацькаўшчыну ўжо ў арганізаваным выглядзе, прыступіць да адбудовы свае дзяржавынасці.

25, 26 і 27-га сакавіка на з'ездзе ў Менску адусіх беларускіх арганізацыяў было ўхвалена дамагацца перабудовы Расейскае імпэрыі, у якой Беларусь заняла-б месца аўтаномнай рэспублікі. На tym з'ездзе выбралі Беларускі Нацыянальны Камітэт. Хутка там-жэ ў Менску утварылася Вялікая Беларуская Рада, якая ўзяла на сябе агульнае народнае прадстаўніцтва.

У шмат якіх гарадох, дзяякуючы рэвалюцыйнаму ўздыму, адбываліся беларускія з'езды і закладалася шмат розных беларускіх арганізацыяў. Усё гэта вымагала стварэння адзінага кіраўнічага органу і заніцца беларускім народам выразна акрэсленага становішча. Тады з'явілася думка: склікаць Усебеларускі Кангрэс, у якім узялі-б уздел прадстаўнікі ад усіх гарадоў і паветаў Беларусі, а таксама ад розных партыяў і палітычных кірункаў.

ЗВАЖАЙ

Склікала Усебеларускі Кангрэс Віліака Беларуская Рада. Кангрэс адчыніўся ў Менскім гарадзкім тэатры 5-га сінення 1917 году. Усіх дэлегатаў прыхадзілі з усіх куткоў Беларусі 1167 чалавек. За старшыню Зьезду выбралі дацэнта Івана Сераду. Зьезл-Кангрэс праводзіў сваю працу два тыдні. Калі бальшавікі спасыцераглі, што бальшыня дэлегатаў зьезду стаяла на лізяржаўным глядзішчы, дык ужо 17-га сінення абставілі панцырнікамі і кулямётамі будынак Менскага Шляхецтва, у вялікай залі якога адбываўся Кангрэс і сілаю аружжа ўварваўшыся ў будынак, началі разганяць дэлегатаў Кангрэсу. Ня глядзячы на гэта, Кангрэс паспяеў вылучыць спасярод сябе Раду Кангрэсу, якая потым ператварылася ў Раду Беларускай Народнай Рэспублікі.

19-га лютага 1918 году Беларуская Рада ўзяла ўладу ў Менску ў свае руکі і калі 25-га лютага нямецкія войскі занялі Менск, дык Рада працягвала сваю працу. На паседжанні 25-га сакавіка 1918 году выдана III Устаўная Грамата, якая абвесціла Беларусь незалежнай Народнай Рэспублікай, абычым быў павядомлены замежныя дзяржавы.

Рада БНР магла працаваць да сінення 1918 году, а калі бальшавікі зноў занялі Менск, яна выехала ў Горадню ѹ Вільню, дзе ў працягвала сваю працу. Пазыней яна была змушаная выехаць за межы.

Так прайшоў 1919 год і большая частка 1920 году. На беларускіх землях паявіліся новыя гаспадары — Палякі, якія гады змагаліся з бальшавікамі і адначасова рабавалі беларускае дабро ѹ разбурали беларускую зямлю. У лістападзе 1920 году, калі стабыя польскія войскі адыходзілі ўсё далей на захад, а бальшавікі занялі Менск і пагражалі Слуцку, у Слуцку выbuchнула, як называюць, паўстаньне, хаяць я не могу назваць такі чын паўстаньнем, бо гэта было народнае змаганье за сваю Бацькаўшчыну.

Трэба ведаць, што здаўна Случчына адигрывала выдатную ролю ѹ жыцьці беларускага народу. Яна заўсёды давала вялікую колькасць інтелігэнцыі. Значная частка дэлегатаў І-га Усебеларускага Кангрэсу прыхадзіла з Случчыны. На Случчыне ў туго пару пражывала болей за 300 афіцэроў усіх родаў аружжа і рангаў, ад прапаршчыкаў да генэралаў ўключчна. Ніямала знаходзілася тут і розных цывільных спэцыялісташ. У Слуцку аж ад 1918 году існаваў Беларускі Нацыянальны Камітэт, што трymаў цесную сувязь з Радаю Беларускай Народнай Рэспублікай і беларускім урадам.

Дзеля арганізацыі самаабароны ўтварылася народная міліцыя ѿ ліку каля 500 чалавек зь беларускімі камандзерамі.

На жаль, у туго пару сярод кіраўнічых вярхоў Камітэту пачаў прыкмячацца развал. Утварыліся два кірункі: адзін, пад старшынствам Паўлюкевіча, стаяў за цеснае супрацоўніцтва з Палякамі, а другі — незалежнікі, з судзьдзём Пракулевічам на чале. Каб ня дасці Паўлюкевічу разгарнуць сваёй работы па збліжэнню з Палякамі, ініцыятарская група Незалежніцкага Камітэту пастановіла склікаць зъезд Случчыны.

На зъезд прыхадзіла з 15-ші воласціцяў і гораду Слуцку 107 дэлегатаў. Зъезд адкрыўся 14-га лістапада 1920 году ѿ бацька прыбранай залі дому пана Вайніловіча. Зеляніна ѿ перамежку з нацыянальнымі бел-чырвона-белымі сцягамі запаўняла залю ѹ трывану. У прысутных панаваў сівяточны, прыўзынны і ўсіхваліванны настрой. Старшынём зъезду выбралі Васіля Руслака, а за віце-старшыню — адваката Пракулевіча.

Пасля адчынення Зъезду ў прывітаньня сабранных дэлегатаў, з дазволу старшыні Зъезду ўзыйшоў на трывану малады чалавек у чорным паліто і зь белым шалікам на шы, застаў з левай бакавой кішэні паліто складзеную паперу ѹ сказаў, што ён, Паўла Жаўрыд, прыхадзіў з замежжа і прызначаны эміграцыйным урадам Беларускай Народнай

Рэспублікі камісарам на Случчыну. Тут-же ён прачытаў дэктрэт аб сваім прызначэнні камісарам. Гучныя воплескі ўсёй залі былі адказам Паўлу Жаўрыду. Гэтыя воплескі разам з тым былі выяўленым падпрафадаванасці ўраду БНР.

На Зъездзе выступала да 10 дэлегатаў з прамовамі. Апрача старшыні В. Русака, прамаўлялі: кап. Анцыповіч, кап. Самусевіч, Юліян Сасноўскі, Р. Грынько і іншыя. Усе прамоўцы з вялікім уздымам выказваліся, што Случчына ня прызнае ніякай чужой улады на сваёй зямлі, а толькі ту юладу, што выбраная самім Беларускім Народам.

Дзеля таго, што час быў надта трывожны ѹ кожная мінuta была дарацою, Зъезд працягіваўся ўсяго адзін дзень і за гэты дзень паспяеў выбраць т. зв. Раду Случчыны. Яна складалася зь 17-ці асобаў і пераняла ўсю ўладу на Случчыне. Старшынём Рады выбралі Пракулевіча, а сябрамі: Васіля Русака, Івана Біруковіча, Аляксея Кабычкіна, Юліяна Сасноўскага, Рыгора Грынько, кап. Анцыповіча, Паўла Баня і іншых.

Зъезд вынес наступную рэзоляцыю:

"Першы Беларускі Зъезд Случчыны, скліканы ѿ ліку 107 асобаў, вітае Раду Беларускага Народнага Рэспублікі і заяўляе, што ўсё свае сілы аддашь на адбудову Бацькаўшчыны. Зъезд катэгарычна пратэстуе супраць заняцця ця нашае Бацькаўшчыны чужацкімі і самазванчымі савецкімі ўладамі."

Хай жыве Вольная, Незалежная Беларуская Народная Рэспубліка ѿ яе этнографічных межах!"

Адначасна ўхвалена было неадкладна прыступіць да падрыхтоўкі збройнага змаганьня. Таму ѿ тойжа вечар некалькі чалавек з дэлегатаў Зъезду выехалі на вёскі ѿ воласці Грозаўскую, Грэскую, Нараўскую, Раманаўскую, Чапліцкую, Быстрыцкую, Старобінскую, Вызынянскую, Копыльскую, Цімкавіцкую, а таксама і ѿ іншых суседніх воласці.

Праз колькі дзён Рада Случчыны выдала дэкларацыю, у якой гаварылася:

"У мамэнт самавызначэння ўсіх народаў і змаганьня іх за сваю самастойнасць і свабоду, Беларуская Рада Случчыны, выконваючы волю сялянства, паслаўшага яе і даверыўшага ёй абарону незалежнасці нашай Бацькаўшчыны Беларусі, заяўляе ўсюму сівету аб асноўных дамаганьнях беларускага сялянства:

1. Беларусь павінна быць вольнай, незалежнай рэспублікай у яе этнографічных межах.

2. Абвяшчаючы аб гэтым і зьяўляючыся выразіцельскай волі нарodu, Слуцкая Рада дэкларуе цвёрда стаяць за незалежнасць роднай Беларусі і бараніць інтарэсы сялянства ад гвалту з боку чужаземных захопнікаў.

3. У выпадку патрэбы, Слуцкая Рада будзе бараніцца нават сілаю аружжа, нягледзячы на лічbowую перавагу ворага.

Мы верым, што наша справа ёсьць справа праўдзівая, а праўда заўсёды закрасуе!"

Рэзоляцыя Слуцкага Зъезду і дэкларацыя Слуцкай Рады былі запраўднымі клічамі падымніцца на народнае змаганье за права ѹ волю нарodu на ўласнай зямлі, бо вораг ужо зьбіраўся паняволіць нашую цудоўную, багатую, каханую Случчыну.

Кліч адгукнуўся моцным рэхам. Усюды па вёсках і мястэчках утвараліся нацыянальныя камітэты, якія дапамагалі Радзе тварыць збройную сілу.

Асноўным ядром гэтае збройнае сілы зьяўлялася беларуская міліцыя. Да яе гарнуліся ўсе, каму была дарагая Случчына. Тады-ж паўсталі пытаныне перад Радай, каму даручыць лёс людзей, што ўзялі зброю ѹ руці. На становішча камандзера спрабавалі запрасіць капитана Ген. Штабу Паверзака і аднаго генэрала Беларусі, пражывашага тады ѿ Слуцку. І той, і другі адмовіліся, матывуючы сваю адмову каротка: — Вас мала!

ЗВАЖАЙ

3

Падобныя-ж заўвагі можна было пачуць і ад некаторых сялянаў і ад інтэлігэнцыі. Нават, памятаю, мой родны бацька сказаў мне: "Сыне, куды ты йдзеш? Вас мала ё вы нічога ня зробіце!"

Калі вышэй успомненны афіцэры адмовіліся узяць на сябе камандаванье, тады Рада Случчыны даручыла мне паехаць у вёску Лютавічы, Вызынянскай воласці й прывезьці ў Слуцак капітана Ген. Штабу Паўла Чайку.

Я быў супраць назначэння Чайкі камандзерам збройнае сілы, бо я ведаў гэтага чалавека. Мне прыйшлося ў пачатку 1919 году два месяцы працаўць у Слуцку пры Ваенным Камісарыяце ў харкторы павятовага інструктара агульнага ваеннага навучанья, а Чайка там-жэ, пры камісарыяце, быў ваенным кіраўніком. Нам прыходзілася супрацоўнічаць разам, і я пазнаў Чайку як вялікага сымпатыка да савецкай улады. І калі я, па двух месяцах службы, запрапанаваў Чайку кідаць бальшавіцкі камісарыят і ўцякаць за мяжу, то ён адмовіўся і нават, як я пасъля даведаўся, дапамагаў ваеннаму камісару ў Слуцку, кату Лебедзю, мяне знайсыці ў маіх родных месцах, куды я накіраваўся са Слуцку.

Аднак, дзеля таго, што Рада настойліва загадала мне ехаць да Чайкі, я загад Рады выканану. Хаця і зь вялікай неахвотай, Чайка ўсё-ж згадзіўся ехаць у Слуцак. Яму Рада і даручыла камандаванье збройнай сілай.

Бальшавікі тады ўжо падыходзілі да Асіповіч і Старых Дарог. У Слуцку аставацца было небясьпечна. Дастатковая абарона ня была яшчэ зарганізаваная. Тому камандаванье, у згодзе з Радай, выдала загад 24-га лістапада пакінуць Слуцак і адыходзіць па дарогах, што вядуць на захад ды зьбірацца ў Семежаве. Памятаю, перад вечарам пакідалі Слуцак, кожны з думкаю — ці вернемся калі назад.

Людзі ўсё прыбывалі. Быў створаны 1-ы Слуцкі полк пад камандаю кап. Анціповіча, а пасъля — кап. Семянюка. Праз колькі дзён зайдла патрэба стварыць другі — Грозаўскі полк пад камандаю падпалкоўніка Гаўрыловіча. Стрэльбаў усім не хапала і значная частка людзей адыходзіла на захад без аружжа, што значна паніжала баёвую здольнасць палкоў.

З палкоў Слуцкага і Грозаўскага стварылася 1-я Слуцкая брыгада.

Тым часам бальшавікі, заняўшы Слуцак, рынуліся ўсъслед за слуцкімі змагарамі і, як кажуць, ішлі па пятых. У адлегласці 35-40 км ад Слуцку 26-27-га лістапада пачаліся сутычкі перадавых чырвоных войскай з паасобнымі батальёнамі палкоў Слуцкага брыгады. Аслабліва значныя бай адбыліся пры вёсках Садавічы, Дошнава, Быstryца, Вызна, Лютавічы, м. Капыль, Морачы ды іншых. У гэтую самую гарачую пару камандзэр Слуцкага брыгады капітан Чайка здрадзіў нас і перайшоў на бок нашых ворагаў бальшавікоў.

Тады Рада Случчыны, якая знаходзілася ў Семежаве, выклікала капітана Сокал-Кутылоўскага і даручыла яму прыняць камандаванье брыгадай. Брыгаду прыняў 3-4 сьнежня ў Семежаве. На ганку спаткай мяне Пракулевіч, які і павядоміў, ад імя Рады Случчыны, што каманда брыгады перадаеца.

У паасобных баёх з чырвонымі часткамі браліся палонныя, адбіваліся назад населеные пункты. Аднак адна брыгада, ды яшчэ слаба ўзброеная, хаця ёй змагалася зь вялікім запалам, вымушаная была адыйсьці за раку Лань на лінію Мядзьведзіцы — Сіняўка — Ляхавічы — Клецак, у тыя мясцовасці, дзе стаялі Палякі.

Бальшавіцкіе войска далей не пайшло, бо перамовы бальшавікоў з Палякамі ў Рызе закончыліся і Беларусь падзялілі. Пасъля ўваходу міравой умовы Палякаў з Москвой ў сілу, Палякі, каб дагадзіць бальшавіком, *разбройлі Слуцкую брыгаду*. Афіцэраў і стральцу ў інтэрнавалі ў Беластоку. Там, за дротам, слуцкія змагары прасядзелі ад пачатку лютага да паловы красавіка, пасъля ўсіх іх перавезы ў Дарагуск над Бугам, дзе знаходзіліся вялікія лягеры для вясінапалонных з часу сусьветнае вайны. У гэтых лягерах усе афіцэры жаўнеры прабылі да канца травеня 1921 году.

Нарэшце камандзеру брыгады ўдалося дастаць дазвол ад ваеных польскіх уладаў на права выдачы кожнаму афіцэру ѹ стральцу дарожнага дакументу на праезд да тae мясцовасці, якую ён выбраў у Польшчу. Усе разъехаліся ў розных напрамках. Так закончылася народнае змаганье Случчакоў за сваю дарагу Бацькаўшчыну.

Пасъля колькіх гадоў працы ў польскіх паноў і жыдоўскіх прамыслоўцаў некаторыя з афіцэраў і стральцу Слуцкага брыгады ня вытрымалі зьдзекаў, туті па родных палетках, разлукі з сем'ямі і, паверыўшы бальшавіком, што ўсім даруеца за збройнае змаганье, пайшли ў сваю родную Случчыну.

Спачатку ГПУ-НКВД не зачапіла іх, бо чакала, што за імі прыйдуть іхныя сябры ў большай колькасці. Аднак, праз 7-8 месяцаў усіх, што вярнуліся, арыштавалі ѹ судзіл іх за выступленыя з аружжам у руках супраць савецкай улады ды павысылалі на 10 гадоў у Караганду, Салаўкі, Калыму, Беламорскі канал і іншыя месцы, адкуль павароту ўжо няма. Там усе яны ѹ закончылі сваё жыццё.

З афіцэраў у гэткі способ загінулі: падпалкоўнік Гаўрыловіч і паручык Багушэвіч. Шмат загінула ѹ даверлівых стральцу.

Кап. Анціповіч і Самусевіч былі неафіцыйна выданыя Палякамі бальшавіком і пасъля зьдзекаў і катаваньня растроўляніем.

Паручык Бранявіцкі забіты падасланымі ў Польшу агентамі НКВД.

Паручык Кернажыцкі і Якушэнка былі арыштаваныя НКВД і высланы ў Сібір на цяжкія прымусовыя работы ў 1939 годзе.

Прапаршчык Рудзік, паводле чутак, растроўляны бальшавікамі ў 1940 годзе.

Сябра Рады Случчыны Юліян Сасноўскі, адзін з актыўных дзеячоў, ня вытрымала зьдзекаў з боку польскага адміністрацыі і скончыў жыццё самагубствам.

А колькі загінула афіцэраў, падафіцэраў і стральцу, аб якіх ня маём дакладных дадзеных!

Паўстаючы пытаньні: ці не дарэмна была пралітая кроў чырвоных сыноў Беларусі? Ці варта было брацца за аружжа і весьці змаганье, калі "нас было мала"?

Не, не дарэмнымі былі ахвяры! Праўда, мы сцякалі крывёю, было выплакана нямала сылёз тымі, хто стражу бацьку, мужа, брата, жаніха, але за тое аб збройным змаганьні Случчыны даведаліся шмат якія народы за межамі. Тыя народы, якія часта нават ня чулі, што ёсьць такі беларускі народ, даведаліся, што гэты народ ня толькі існуе, але што ён жыццё сваё здольны аддаць за Бацькаўшчыну, што ён імкненца да свайго самастойнага існаваньня й нават сілаю аружжа здольны дабівацца права гаспадарыць на ўласнай зямлі самастойнай.

ЗВАЖАЙ

Тутака мушу паясьніць, што Слуцкая Брыгада зъяўлялася не якой-небудзь бандою, а гэта была сапраўдная вайсковая атмінка, якая налічвала да 10000 жаўнераў.

Першы Слуцкі полк меў нават палкавы съязг надзвычай мастакага выканання. Яго ахвяравалі палку беларускія жанчыны-патрыёткі. Съязг быў залацістага колеру, 2 метры ў даўжкі і 1 метр ушыркі. Пасярэдзіне выкананая ў нацыянальных колерах Пагоня калія 45 см. у дыямэтры, а навокал напіс: Першы Слуцкі полк Беларускай Народнай Рэспублікі.

Съязг, як вайсковую й нацыянальную сывятыню. Случчакі мелі з сабою падчас прафыянанія за дротам. Калі развязжаліся з Дарагуску, съязг забраў і перахоўваў аж да 1931 году, калі падчас вобыску польскай паліцыі ў мяне съязг знайшлі забралі, а мяне пацягнулі да адказнасці.

Капітан Сокал-Кутылоўскі

Тэкст узяты з архіваў

"Галоўнага Кіраўніцтва Вайсковых Справаў БСР"

- 16.04.1944*
- Даведка: *До міністра фінанса СССР
"Памяшчаніе" № С*
1. Улетку 1921 году я зъвернуўся да Пінска-Навагрудской віскапа Панцеляймона, прасываючага тады у Навагрудку, з просьбай принести у Навагрудкі Сабор на перагаваныне сучаснага Слуцкага пашта. Атіскан Панцеляймона мне у гэтых адмовіў.
  2. Увесе архіц. Слуцкага Брыгады у члені члені 1921.
- Я агнёс у Вінніце і перадаў Шарашкевічу Брамічаму.
Пак зрабіць мне падаткі
Майр Якубецкі Аляксандр, Стар.
таксід. Бен. Валес. Кашці.*
- Кап. Сокал-Кутылоўскі*

АБВЕСТКА

У выд. "Пагоня", з выдадзенай некалі Акулавай трэцяй гіئті "Гараватка" бракуе першай кнігі "Дзярлівая птушка". Калі хто з нашых чытачоў мае лішнія й можа нам зьвярнуць, будзем вельмі ўдзячныя. Можна перасылаць на адрес "Зважай". Кошты зъвернем.

"Пагоня"

НАРОД КЛІЧА НАС НА ПОМАЧ!

У Вільні 24-25 чырвеня сёлета адбыўся ўстаноўчы зъезд Беларускага Народнага Фронту "Адраджэнне". У сваёй рэзолюцыі "Аб пераадоленіі вынікаў Чарнобыльскай катастроfy" (гл. "Навіны" БНФ, 6-га ліпеня, 1989 г.) чытаем:

«Кіраўнікі БССР, што на працягу 1986-89 гадоў давялі Рэспубліку і народ да такога бядотнага стану і не запабеглі вынікам Чарнобыльскай трагедыі, павінны панесці адказнасць перад законам, гісторыяй і людзьмі, перад пакаленнем.

Устаноўчы зъезд БНФ за перабудову 'Адраджэнне' зъвіртаеца да ўсіх народаў сьвету, да ўсіх дабрачынных арганізацій з просьбай праявіць салідарнасць зь беларускім народам, дапамагчы яму мэдыцынскай тэхнікай, мэдыкамэнтамі, грашыма для лячэння хворых, для будаўніцтва жыльля тым, хто будзе адселены. Зъезд спадзяеца на дапамогу Беларусаў, якія жывуць за мяжой, на садзейнай кіраўніцтве Беларускага Аўтакефальтнага Царквы архіяпіскапа Мікалая і апостальскага візытатара для Беларусаў-каталікоў айца Аляксандра Надсана, і даручае Сойму падрыхтаваць адпаведныя звароты. Зъезд мяркуе, што Урад Беларускай ССР не адмовіцца ад такой дапамогі».

Чуем голас перадавікоў беларускага нацыянальнага адраджэння, тых людзей, якія за перабудову й дэмакратизацыю нашага паняволенага Маскоўшчынай народу. Але колькі з нас тут за мяжой запраўды веда што нарабіла Чарнобыльская катастрофа? Галоўнае тое, што мала ведаєт запраўдныя разьмеры гэней аварыі ня толькі таму, што бальшавіцкая буржуазія, якая трymае ўладу ў сваіх руках, у свой час "засакрэціла" ад народу бальшынню самых жахлівых фактаў гэней катастрофы, але яшчэ й таму, што бальшыня нашых суродзічаў на эміграцыі ня чытае беларускай прэсы з дому. Дык адкуль ім ведаец?

У гэтым нумары нашага сыцілага часапісу зъмяшчаем вытрымкі з артыкулаў н-ру 6, 1989 г. часопісу "Беларусь" і з артыкулу Барыса Сачанкі "Запіскі аб радыяцыі" з "ЛіМ'у" за 25.8.1989 г.

Камэнтары да тэксту амаль непатрэбныя, за выняткам, хіба вось чаго: аўтары ўжываюць слова *забруджаны-ая-ае*. Слова гэта, за недахопам, відаць, іншага, адносіца да выкідаў Чарнобыльскай АЭС, значыць усёзьнішчальных для людзей, флёры й фаўны, зямлі, вады й паветра — цэзія, стронцыя ды іншых заразаў "мірнай электрастанцыі"...

Перш даём вытрымкі з Сачанкавага артыкулу, нататкі да якога ён рабіў гадамі. Апісвае што бачыў і чуў у падарожжы на скалечаную на дзясяткі (а то сотні) гадоў зямлю.

"Калісці, у вайну, я ўжо разъвітваўся з роднымі мясцінамі. А можа і цяпер зъезьдзіць, разъвітаца? Бо што далей будзе — адзін бог ведае.

Ехаць са мной на Палесьсе згадзіўся Мікола Мятліцкі. Ён родам з Бабчына, які да Чарнобыльскай атамнай электрастанцыі яшчэ бліжэй, чым мой Вялікі Бор. З намі згадзіўся паехаць... і І.П.Шамякін, дэпутат Вярхоўнага Савета СССР.

Другі сакратар абкому (у Гомелі— К.А.) В.А. Санчукоўскі, які непасрэдна займаўся эвакуацыяй вёсак Хойніцкага, Брагінскага і Нараўлянскага раёнаў, бязвыезна правёў там некалькі тыдняў, прызнаўся: у вобласці ляжыць некалькі дзясяткаў тонаў забруджанага радыенуклідамі мяса.

ЗВАЖАЙ

ДЭМАНСТРАЦІЯ Ў МЕНСКУ

30 верасьня ў Менску адбылася зарганізаваная БНФ, забароненая ўладамі, дэманстрацыя з удзелам 15 тыс. асобаў, кампанія передавала пра дэманстрацыю і пра яе писалі з дамагальнем ліквідацыі наследкаў Чарнобыльскай аварыі. Удзельнікі ўшлі з нацыянальнымі сцягамі.

На наступны дзень канадыйская дзяржаўная радыё—ТВ паведамленні агэнцыі Ройтэра канадыйскія газеты.

Здымка Я. Коктыша, "ЛіМ". 6.10. 1989 г.

- І што вы зь ім робіце?
- Дамешваем у фаршы, у каўбасы і прадаём.
- ?
- Вучоныя кажуць, што гэта можна. Галоўнае, каб працэнт забруджанага мяса быў нявысокі.

Рэктар Гомельскага універсytetu, дарэчы, сам па зпцыяльнасці фізік-атамнік Б.В.Бокуць паведаміў, што атрымана разнарадка пасылаецца студэнтаў у забруджаныя раёны вобласці на "сельгасработы".

- І вы?
- Я скажаў начальнству, што сумленне не дазваляе мне выконваць такія загады.
- А колькі радыёактыўных элемэнтаў выпала ў Беларусі?
- Амаль усе, якія толькі ёсьць.
- І што, на вашу думку, трэба было-б зрабіць з тымі забруджанымі мясцінамі?

— Выселіць алтуль як мага хутчай людзей. Спыніць усяную сельскагаспадарчую дзейнасць. І мясцовасць тую абгарадзіць калючым дротам. Не заходзіць, не зайдждаць туды нікому гадоў сто, а можа, і болей...

У Хойніках у гутарцы з сакратаром райкому партыі высвятылі, куды дзяяюць забруджанае малако, садавіну, збожжа.

— Са збожжа гонім сыпірт. Яблыкі, груши. вішні, ягады ідуць на сок. З малака робім масла, сыры...

- І што — прадукты атрымліваюцца чыстыя?
- Ня зусім, але вучоныя кажуць, што спажываць іх можна...

Расказваюць-пераказваюць гісторыю прыезду аднаго з кіраунікоў рэспублікі у забруджаныя радыяцыйныя раёны. У Хойніках ён абедаў, але нічога з мясцовай кухні ў рот ня ўзяў. Нават абрус на стол засыпалі, прывезены зь Менску. І яду ёй толькі менскую. У Брагіне, які трэба было высыляць, а ён, гэты

ЗВАЖАЙ

кіраунік, паабяцаў, што з гораду зробіць сямь чисты горад у Эўропе, выйшаўшы з машыны да людзей, пачаў расхвальваць дэзактывацию — маўляў, было тут жыць небяспечна, а цяпер, пасль дэзактывациі, нікай небяспекі німа. Нейкі дзяяцька ня вытрымаў, сказаў: 'Я паверу ў гэта толькі тады, калі вы тут пабудуецце дом адпачынку і прыедзене сюды на ўёс лёта са сваімі ўнукамі'. Кіраунік наліўся чырванью, закрычаў: 'Как ваша фамілія?..' Задуважылі людзі і яшчэ адно: пасль таго, як садзіўся кіраунік зноў у машыну, разуваў чаравікі, абуваў новыя, а тыя, забруджаныя, шафёр укладваў у цэляфанавы мяшечак і нес у багажнік... І.Шамякін пра таго кірауніка дарадаў некалькі сваіх слоў, а, дакладней, расказаў, як да яго, таго кірауніка, прыйшла на прыём вялікая група жанчынаў зь дзецьмі, што, адселеныя з родных мясцінаў, жылі пад Менскам у санаторыі 'Крыніца'. Замест таго, каб прыняць іх, выслушаць, супакоіць, абнадзеіць і памагчы, ён, той кіраунік, выклікаў міліцыю, і жанчынаў зь дзецьмі пазаганялі ў міліцыйскія машыны і адвезлыі назаду санаторый. Жанчыны, абураныя, напісалі яму. І.П.Шамякіну, свайму дэпутату, скаргу.

Вёска Бабчын, дзе нарадзілася май маці, таксама Мятліцкі і дзе нарадзілася май маці, таксама Мятліцкая. — вялікая, прыгожая, у некалькіх вуліц. Каля яе — новы, нядайна пабудаваны сувінакомплекс на некалькі тысячяў галоў. З-за яго, гэтага сувінакомплексу, вёску і не высялялі, хоць яна засыпана цэзем больш за некаторыя іншыя, ужо выселеныя. Меркавалі: можа, уласца ня высяліць яе, захаваць сувінакомплекс, бо калі высяліць людзей, як-жа са сувінакомплексам быць — адразу-ж упадзе працэнт вытворчасці сувініны ў рэспубліцы.

Але вучоныя настаялі на сваім: пра людзей трэба найперш думашь, а потым ужо пра сувініну. І ў Гомелі, у акімата, нам з сумам паведамілі: Бабчын давядзенча высяляць... У самым Бабчыне, калі мы туды прыехалі, пра высялянныя яшчэ ніхто ня ведаў. І як мурашкі працавалі — звоздлі салому, касілі, граблі сена, поркаліся ў гародах... Глядзешь на гэта, а потым і гаварышь зь людзьмі, казаць ім праўду, было нявыносна шякка...

Калодзежы абцягнутыя політыленавай плёнкай — браць воду зь іх нельга. Указкі на дарогах — зъезд з дарогі забаронены... І побач, на лузе, косяць, грабуць сена, пасьвяща каровы, коні, гусі. Ніхто пакуль што не ўсьвядоміў небяспечнікі радыяцый.

Дэзактывация... Ля памытых спэцыяльнім растворам, яшчэ мокрых хат, — ні дрёўца. Усё высечана, выкарчавана. Панішчана і агароджа. Ні град, ні якой-бы там зеляніны. Гола, пуста. Няўжо тут зможа хто-небудзь жыш? Выбраная аж да жоўтапяскі і зямля навокал... За якога паўкілямэтра на полі відаш і радыактыўны могільнік — лаўжы гальля, дрэў, капцы зямлі. Могільнік нічым не абароджаны, быццам звалтка. Яшчэ далей — паласаты шлагбаум: далей — "зона"... Яна ахоўваеща міліцыяй, салдатамі — маладымі дужымі хлопцамі. Хто скажа, што зь імі будзе праз пяць-дзесяць гадоў? Кожны зь іх набярэ п'яную дозу радыяцый. Як паўплывае яна на злароўе ня толькі яго самога, але і дзячей, унукаву?..

Ля крамы — на тоўп жанчынаў. Чакаюць, калі прывезуць хлеб.

- А як-жа зь іншымі прадуктамі — ці прывозяць?
- Хоць-бы хлеб прывозілі. А статняе сваё яздім.
- Дык-жа нельга, забаронена!

— А ня еўшы, ня піўшы, хіба-ж можна жыць?

— Што, зусім нічога не завозяць?

— Каму мы трэба, пэнсіянеры. Хутчэй памром, дзяржаве эканомія: пэнсіі ня трэба будзе плаціць. Ды калі яйкі, малако і прывозяць, то яны ня лепшыя за нашыя. У адной вёсцы бяруць, а ў другую возяць.

— Хто вам такое сказаў?

— Шафёры.

— Адкуль яны ведаюць?

— Дык-жа яны сюды-туды возяць і тое малако, і тыя яйкі. Вядома, не па сваёй волі, а па загадах начальства...

У Буда-Кашалёве сакратар райкому партыі, між іншым, сама паляшучка, расказала, што самае страшнае для іх раёну адбылося не ў красавіку, а ў маі. Тады ў Буда-Кашалёву нагнала такую пылавую буру, што некалькі гадзінаў нельга было выйсці на вуліцу, нават транспарт быў спынены — нічога ані ня было відаць.

Там-жа, у Буда-Кашалёве, упяршыню пачулі і пра хмару з радыенуклідамі, якая быццам рухалася на ўсход у напрамку да Масквы і якую расстралілі з артылерыі і авіяцыі, рассыялі па Гомельскай, Магілёўскай і Бранскай абласцях...

'Навука патрабуе ахвяраў, у тым ліку і чалавечых', — сказаў, выступаючы на тэлебачаныні, адзін з кіраунікоў атамнай энэргетыкі. Але-ж мы ўсе сталі ахвярамі, заложнікамі не навукі, а невуцтва. Ды розыніца ёсьць між тымі, хто съядома сам ахвяруе сваі жыцьцём дзеля навукі, і тымі, каго падвяргаюць небяспечы, нічога пра гэта не гаворачы, нават не папярэдзішь што каго чакае. А тут, у чарнобыльскай бядзе будуць і генэтычныя аномаліі. І думаць, оў як думаць трэба, перш чым даваць розныя загады, распарараджэнні. А ў нас... Гадамі-ж дбалі пра ўсё, толькі не пра чалавека. І цяпер у некаторых кіраунікоў асталося тое самае — выкананец любым шляхам загад зьверху, выкананец даведзеных дзяржавай пляны і ўзятая абавязанні, адраптарства, а там, як кажуць, хоць трава не расці. 'Як-жа мы адпусцім ці выселім людзей? А хто-ж працаваць будзе?' — чулі мы і ў раёнах, і ў вобласці. Таму на прапановы з другіх краёў і рэспублікай забраць і пасяліць там людзей кіраунікі і адказвалі: маўляў, самі справімся са сваім горам, абыдземсмя без дапамогі суседзяў.

На сустрэчы ў ЦК КПБ, на сустрэчы ў Саюзе пісьменнікаў БССР з Рэспубліканскай камісіяй па ліквідацыі вынікаў аварыі, у якой прыняў удзел і сябра нацыянальнага савету Міжнароднага камітэту радыяцыйнай абароны (МКРА) прафэсар В.А.Кніжнікаў, я пра многае, што мяне хвалявало, сказаў, патрабуючы як найхутчэй надрукаваць карты забруджаных мясцінаў, даць поўную, вычарпальную інфармацыю пра гэту нябывалую ў гісторыі чалавецтва катастрофу. Слухалі мяне з увагай, ківалі галовамі, згаджаліся. Але які будзе з гэтага вынік — невядома. У нас-жа прывыклі слухаць, ківаць галовамі, згаджакца — і нічога не рабіць, спасылаючыся пры гэтым на самыя розныя прычыны. Тут-же, у дадзеным выпадку, такая прычына ўжо знайдзеная — "сакрэтнасць".

На тэлевізары перадаюць адказы маскоўскіх вучоных на пытанні людзей, што жывуць у забруджаных радыенуклідамі раёнах. У людзей — трывога: як далей ім жыць?

Тон і пафас выступленняў маскоўскіх вучоных аптымістычны, некаторыя выказваюць ледзь ня радасць, што адбылася гэтая аварыя, маўляў, такая магчымасць для назіранняў і розных эксперыментаў з'явілася, якой ня маюць

ЗВАЖАЙ

7

вучония ні адной краіны съвету...

Пакінуй жыцьцё самагубствам акадэмік Лягасаў... Чытаю яго пасьміротнае слова — артыкул у газэце 'Правда'. Ён, Лягасаў, сапраўдны вучоны, працаўшы ўсе лета на ўтаймаванні рэактара на Чарнобыльскай АЭСі, які відаў, не цярпеў дылестантаў навуцы, псы́дувачоных. А яны праніклі ў атамную навуку, уплывалі на будаўніцтва атамных электрастанцыяў, на разьвіццё атамнай энергетыкі. І некаторыя зь іх ніякіх выдаваў не зрабілі і пасыля чарнобыльскай аварыі, асталіся пры сваіх ранейшых пасадах і поглядах, трубаць, як і трубілі, пра атамную электраэнэргію як самую танную. Вось каб усе выдаткі, што пайшлі, ды яшчэ і пойдуць, да ліквідацыю вынікаў аварыі Чарнобыльскай АЭС, зрабіць за кошт ведамства па атамнай энергетыцы! Тады-б, можа, ўбачылі, якай танная гэтая электраэнэргія...

Самае страшнае, выяўляеца, не радыёактыўная ёд, цэзій, а 'тарачы' часынікі, што носяцца на забруджаных тэрыторыях у паветры. Калі хоць адна такая часынікі трапіць у лёгкія, чалавек памірае. І выратаваць яго ніяк нельга...

Як мала мы ведаем, што такое атамная энергія, гэты, як убівалі ў нашы галовы гадамі, 'мірны' атам!

Маці, прыехаўшы да мяне, расказвае, як здаюць у вёсцы 'брудных' кароў, сывіней. Калі не бяруць іх на базе ў Хойніках — вязуць у Мазыр, там не правяраюць. А хто на хоча гэта рабіць — дзе ў 'лапу' прымешчыку — ён і ня мерыйць радыёактыў, а калі і мерыйць, дык на прыбор не глядзіць, падстаўляе яго да жывёлы для прыліку...

Магілёўшчына засыпаная радыенуклідамі ня менш за Гомельшчыну. І пра гэта загаварылі ўжо на ўвесе голас. Нават газэты началі пісаць. Праўда, праз два гады пасыля аварыі. Ня ўжо так ніхто і не адкажа за такую 'сакрэтнасць'?

Зноў у рэспубліканскім друку — каторы ўжо раз! — вінаваціць пісьменнікай, журналістай, што яны 'баламуціць' людзей, падымаюць чарнобыльскую тэму. А як яе не падымаць, калі яна сама падымаецца, напамінае аб сабе. Вось што, напрыклад, піша намесьнік старшыні Хойніцкага

райвыканкаму У.Дзесіноку ў сваім пісьме ў газэту 'Звязда': 'Мы дакладна ведаем стан кожнага дзіцяці ў раёне... Больш трэці дзіцяці школьнага ўзросту маюць адхіленыні ў здароўі: у 448-мі захворванні лёгкіх, у 342-х — сардэчна-сасудзістай систэмы, у 144-х — нэрваў; захворванні вуха, горла, носу — у 1236 дзіцяцей'. Ня лепшае становішча з захворваннем дзіцяцей, ды і дарослых, і ў Брагінскім, Нараўлянскім раёнах, у 'брудных' раёнах Магілёўскай вобласці. У бальницах не хапае дактароў, лекаў. Кепска наладжанае забясьпечанне самым неабходным, у тым ліку мылам, прадуктамі... Няма дзімэтраў, мала трактараў з закрытымі кабінамі, машынаў для перавозу харчавання... Няма лазніяў, душавых на фэрмах... На сустрэчы ў Менску ў Палацы прафсаюзаў з сябрамі Рэспубліканскай камісіі для ліквідацыі вынікаў аварыі Чарнобыльскай АЭС выявіліся і іншыя факты няўягі і проста злачыннай абыякавасці некаторых кіраунікоў да трагедыі народу...

Дзіва дзіўнае дый годзе! На сустрэчы ў Палацы прафсаюзаў, у друку кіраунікі розных ведамстваў пераконвалі людзей, што можна на забруджаных тэрыторыях атрымліваць практычна чистыя прадукты. А прафэсар БДУ Я. Пятраеў, выступаючы на радыё, аўтарытэтна сцівярджае, што гэта немагчыма нават у лябараторных умовах... Каму верыць — вучоным ці кірауніком?.. Пытаныне надзвычай важнае для Беларусі, бо, як выявілася, засыпаная радыенуклідамі пятая частка тэрыторыі рэспублікі, на якой жыве больш як паўмільёну людзей...

Памёр К.Кірзэнка. А я думаю, — ці не паўплывала на яго здароўе тое, што ён, пайшоўшы на пэнсію, падоўгу жыў у сваёй маці на засыпанай радыенуклідамі Слаўгарадчыне, хадзіў у лес, збиралі і, вядома-ж, еў грыбы, ягады ды і ўсё, што там расце...

З грыбоў найбольш набіраюць радыяціі махавік, гаварушка, масльяк. З жывёльнага съвету — вожык. З птушак — кашка. З рыбаў — уюн, лінь, сом. Запісваю гэта для памяці.

(Заканчэнне ў наступным нумары)

ЗРУЙНАВАНАЕ Ў СЛУЦКУ

Ад рэд.: Гэты цікавы ліст бяром зь "ЛіМ"у, менскай газэты за 4-га жнівеня сёлета.

З ВАРОТАЎ слуцкай масласырбазы выезджае крытая машына. Яна, відаць, павезіць чарговую порцію слуцкіх смроў ці масла. Задурачыла з'яўліца на прыпадках Мінска ці якога-небудзь іншага горада. Людзі будуть іх купіць, але не будуть ведаць, што перад тым, як трапіць на людскі стол, гутавы масла і сыр пурпурнай час вытрымліваіся... у грабніцах слуцкіх князяў Радзівілаў.

Слуцкай масласырбазе — месціцца ў быльшым слуцкім бернардзінскім манастыры. Слуцкія Радзівілы, якія землі слуцкую княжацкую дынастыю Алеўсківічай, не шынаравалі грошай на яго пабудову, бо пад гэтым манастыром пасля смерці яны збраліся разам са сваімі сем'ямі ляжаць вечна. А што зрабілі мы? Адбімныя манаткамі павыбівали ўваходы ў княжацкія грабніцы, павыкідалі з іх косці, устанавілі там халадзільныя устаноўкі і началі захоўваць там масла і сыр.

Рэстаўратары з Мінска некалькі гадоў назад даследавалі гэты помнік гісторыі і культуры. Яны браўлі яго рэстаўраваць з тымі разлікам, каб

з цягам часу ў гэтай будынкіне заснаваць Рэспубліканскі вайскова-гісторычны музей. Але воз і сёння з месца не скрануўся.

А думка рэстаўратараў слушная. Сапраўды, у Слуцку да алонія гауза лепш чым дзе захаваліся абарончыя валы і бастыёны. Сам будынак былога бернардзінскага манастыра і яго тэрыторыя вельмі зручная для размешчання вайскова-гісторычнага музея. У ім трэба было бы сабраць ўсё, што выкарыстоўвалі нашы пройкі для абароны родзімы аба самых старажытных часоў да Вілійскай Айчынай.

Побач размешчана СШ № 1 — гэта былая славутая Слуцкая кальвінскай гімназія, заснаваная ў 1617 годзе. З тайкі сладкай гісторыі нашмат школа ва ўсіх краінах, а не толькі ў Беларусі. Нават славутая грэка-лацінская акадэмія ў Маскве заснавана на некалькіх дзесяцігоддзяў пазней. Па падручніку рыторму, напісаным у Слуцку, вучыўся Ламаносаў. Ян Анос Каменскі высока ценіў аўтарытэт слуцкіх педагогаў і шмат што ў іх запазычыў.

Побач з манастырскім будынкам

тры гады жыў і працаўшы герой Вілійскай Айчынны вайны маршал Г. Жукаў. У сценах быўшай слуцкай гімназіі ў XIX стагоддзі вучыўся будучы генерал ад інфантэрыі Артур Непамінайчыці, адзін з кіраунікоў русіх войск у вайне 1877—1878 гг., у выніку якой брація бацярскі народ быў вызвалены ад асманскага пагнанія. Тут вучыўся савецкі генерал Дубовік, які ўзначаліў першую савецкую вайсковую дылегацию ў ААН. Каму ўсё гэта, каб дзеясці, што для вайскова-гісторычнага музея матэрыял?

І яшчэ адно.

Пройдзем ад былога Слуцкага бернардзінскага манастыра шетраў 300—400. Спынімеш на цікавай вуліцы Камісаровай. Некалі гэта вуліца звалася Шырокай, а яшчэ раней — Сенатскай. Тут, прыкладна на тымі месцы, дзе сёння завод 'Эмальпосуд', у XVIII—XIX стагоддзях была сусветна вядомая фабрика слуцкіх пасоў. Конюшы Беларус ведаў верш Багдановіча «Слуцкі ткачыхі», а памятнага знака на месцы, дзе працаўала фабрика, німа.

Рыгор РОДЧАНКА,

г. Слуцк.

ЗВАЖАЙ

"ЗАГІНУЎШАЕ ПАКАЛЕНЬНЕ"

Чытаючы прэсу з бацькаўшчыны часта даводзіца вунь колькі мякіны перавярнуць, пакуль дзе якое зярнятка знайдзеш. Мне днімі пасобіла шчасльце. Даўно ня мог знайсці адказу на адно пытанье: што сталася з тымі юнакамі з 1922-1925 гадоў нараджэнья, якіх у 1944-м годзе падміяла мятла "бацькі нарадаў" і пагнала на "даёш Берлін"! Трылога мая за лёс тых беларускіх юнакоў пабольшала, калі даведаўся што з роднай вёскі "бальшавіцкая мятла" выміяла 32 юнакоў... И пасля вайны вярнулася дамоў толькі два калекі. I яшчэ адно... Мне самому ў 1944-м годзе летам, калі бальшавікі "вызвалілі" Беларусь, было вясеннацца з паловаю гадоў. Калі-б астаўся ў бацькавай хаце... Разумеец?

Дык якое-ж зярнятка пацвярджае нашыя жахлівія падазрэнні? А вось у менскай газэце "Літаратура і мастацтва" за 25-га жнівеня сёлета, у артыкуле Івана Кудраўца "Як-жа дзееша такое? Колькі ў Менску вэтэранаў". чытаем наступнае:

"Іх, вэтэранаў вайны, на сёньняшні дзень засталося ня так ужо і шмат. Перамога, да якой мы ішлі 1418 дзён і начэй, здабыта была надзвычай дарагой цаной. Да прыкладу, з сотні воінаў пакалення 1922-1925 гадоў дамоў вярнулася толькі трох (гэтае пакаленне так і назвалі — загінуўшае)."

Дарэмна было-б чакаць на Кудраўца ці каго іншага, каб яны застанавіліся над прычынамі амаль поўнага зынічэння гэта нячансага пакалення. А адказы самі напрошаваюцца, спанукаюць. Як яно выглядала ў практицы? Пхалі ў ваенну мясасечку зусім нявышканых юнакоў. Стрэльбу ў руکі! Ура умееши крычаць! Дык і давай, націскай! Наперад! Даёш берлін!

I ўшлі нявышканыя, неспрэктываваныя ў ваенным мастацтве зялёныя юнакі на пэўную съмерць. Каб з'ялёнага рэчура зрабіць нейкага вартаснага жаўнера, трэба дашь яму ўсе цвёрдзяя асновы ваеннага рамяства. А тут бальшавікі пхалі нявышканых проста ў агонь...

K. Акула

"КОНТИНЕНТ" ПРА ЗАБОЙСТВА**КУПАЛЫ**

Сёлета ў н-ры 60-м расейскамоўны часапіс "Континент", што выходзіць у Парыжы, зъмесьціў артыкул (12 бачынаў) Кастуся Акулы пра забойства Янкі Купалы ў Маскве ў чырвени 1942 годзе. Артыкул аснованы на матар'ялах, што з'явіліся кагадзе ў менскай газэце "Літаратура і мастацтва", дзе падаючы факты ў выказаныні беларускіх пісьменнікаў, паэтай і Купалавай жонкі Ўладыславы. Згодна іх, Купалу ў маскоўскай гасцініцы замардавала КГБ.

ВІТАЕМ НОВЫ ЧАСАПІС

У Лёндане, у Англіі пачаў выходзіць новы царкоўна-грамадзкі часапіс "Голос Часу". Друк - машынапісным зыраксам. Атрымалі мы два першыя нумары. Рэдактару Юрку Весялкоўску жадаем посьпеху, як найбольш падтрымкі з боку суродзічаў. Памажы, Божа!

ФОНД "ЗВАЖАЙ"

Ад 20-га жнівеня да 15-га кастрычніка на "Зважай" прыйшло: А. Ш-ч — 5.00 дал., Ю. Станкевіч — 23.50, др. Раіса Жук-Грышкевіч — 5.00, К. Вайцяхоўскі — 23.50, Хв. Кажаневіч — 9.50, Ул. Акавіты (з продажы) — 17.00, К. Акула (з продажы) — 10.00

Разам — 93 дал. 50 ц. Усім вялікае дзякую.

Увага: Просім усіх чытачоў выпісваць чэкі на прозывішча рэдактара К. Акулы, а не "Зважай". Асобнае конту ў банку, што калісці мы мелі, прыносіла нам больш стратаў чым карысці і таму яго давялося зьліквідаваць.

РАБСКІЯ ДУШОНКІ І ПОЛЬСКІ DRANG NACH OSTEN'

(Зъ ліста)

"У час знаходжаньня ў Глыбокім, быў на съвяце вуліцы Маскоўскай — гэта мая вуліца. Пры паляках яна звалася Варшаўскай, а яшчэ раней, да рэвалюцыі — Дескышцкай. Вельмі зыдзівілі мяне выступлены некаторых вэтэранаў з нашае вуліцы. У сваіх прамовах са сцэны яны гаварылі аб "харастве" сёньняшняга дня, а калі разомова ўшла якой наша вуліца была напрыклад 25 гадоў таму, то казалі, што па нашай вуліцы нельга было прайсці бяз гумовых ботаў. Але-ж, я и сам добра памятую тия часы (я тады хадзіў у першы клас), наша вуліца была брукаванай, дый на здымках пачатку XX ст. яна таксама брукаваная. Вось такая рабская пакорлівасць.

На жаль, і трэба паглядзець праўдзе ў очы. Адраджэнне на Глыбочыну ня так хутка прыйдзе, а ці прыйдзе яно наогул на нашу Бацькаўшчыну. На съвяце нашай вуліцы амаль ня чутно было беларускай мовы, усе выступаючыя, за выключэннем вядучых съвята, імкнуліся рабіць свае прамовы парасейску. На канцэрце толькі адзін фальклёрны гурт з навакольнай вёскі праспіваў колькі беларускіх народных песніў, а ўсе астатнія съпявалі агульнасаюзныя расейскія шлягеры.

Перабудова акрыяла ѹ мясцовых "палякаў". Ужо ѿ Глыбокім даволі часта можна пачуць польскую мову. Гэтаму спрыяюць наезжыя палякі з Польшчы. Глыбоцкі касыёл зараз, магчыма, выглядае прыгажэй чым пры Рэчы Паспалітай. У навакольных вёсках паўсюдна аднаўляюцца закінутыя ѹ паўразбуранныя раней касыёлы. У Глыбокім можна спаткаць шмат польскіх машын. Палякі вывозяць у Польшу амаль ўсё, што можна вывезыці з нашых і без таго пустых магазінаў.

У Глыбокім адзін мясцовы старожыл паказаў мне паштоўку з візарункам колішній Замкавай (зараз Леніна) вуліцы, дзе стаяла брама ѿ гатычным стылі, а на ёй напіс папольску: "Не пакінем зямлі, адкуль наш род". Вось-бы падумалася: збудаваць такую браму наноў, на тым-же самым месцы, але зрабіць на ёй напіс пабеларуску, з тым самым дэвізам, і каб кожны, хто пройдзе праз браму задумаўся — што ён зрабіў для той зямлі адкуль род Беларускі."

I НЕ ЗЬВЯЛІСЯ «КРЭСОВЫЯ ДЫНАЗАУРЫ...»

Як падае таронцкая "Газэта актуальнасці", нр. 52(174), 8-9 травеня, 1989 г., летась 26.XI ў Лёндане адбыўся зыезд "Згуртавання Усходніх Земляў Рэчыпаспалітай", які ѿ сваім звароце перасыцерагае ўсіх Палякаў удома й за межамі, каб не рабіць нікіх пастаноў адносна "крэса ўсходніх", якія згодна Рыскае ўмовы з 1921 году павінны належаць да Польшчы. Зыезд сцьвердзіў што гэны землі (Захоўня Беларусь і Заходняя Украіна) павінны ѿ будучыні вярнуцца да Польшчы разам із страчанымі маёнткамі, за якія ўласнікі павінны ад СССР атрымальні ашкадаваньне.

Варта "крэсовым" дынаўзарам прыгадаць, што Віленшчына, уключна з Вільніем, Наваградчына, Палесце з Берсъцем і Горадзеншчынай ды часць Беласточчыны з горадам Беластокам, належалі да Беларускай Народнай Рэспублікі, абвешчанай вольнай і незалежнай дзяржавай у Менску 25.3.1918 году. Палякі зрабавалі гэныя адвесчныя беларускія землі і ѿ часе свайго 20-гадовага панаваньня зрабілі беларускаму народу вялікія крываўды. У будучыні, калі хочуць у згодзе жыць із беларускім народам, які ніколі ня прызнаў іхнага рабунку нашых зямель, яны павінны ня толькі пазбыцца ўсялякіх "мжонкаў" пра "крэсы" але даць беларускаму народу ашкадаваньне за ягоныя матар'яльныя страты падчас панаваньня на нашых, Палякамі зрабаваных землях.